Е-списание СОЦИАЛНА РАБОТА

2023, брой 2, година XI, 34–59

www.swjournal-bg.com

Използване на електронна научна периодика в образованието по социална работа

Гинка Механджийска, Теодорина Милушева

Резюме. *В статията са представени резултати от изследване на качествата, предимствата и начините на използване на електронна научна периодика в образованието по социална работа. Концептуална основа на изследването са разбиранията за правото на знание и свободния достъп до знание като значими съвременни ценности в обществото като цяло и в университетското образование в частност. Данните са събрани чрез въпросници в извадки от студенти (n=115) и преподаватели (n=32). Измерени са високи стойности на използването на електронна периодика от студентите за изпълнението на текущите им учебни задачи, свързани с изготвянето на писмени работи и презентации. Според изследването преподавателите използват най-често електронната периодика за потребностите си от обогатяване и поддържане на личната си осведоменост за нови изследвания, теми и автори, а също и за публикуване на собствени резултати от научната си работа. Получените данни потвърждават изцяло ценността и предимствата на свободния достъп, финансовата ефективност и бързината както на публикуване, така и на търсене и намиране на научна информация чрез електронните научни списания.*

Ключови думи: *образование по социална работа, електронни списания, научна периодика*

The Use of Electronic Scholarly Periodicals in Social Work Education

Ginka Mehandzhiyska, Teodorina Milusheva

Abstract. *This article presents the findings of a survey focused on elucidating the attributes, merits, and utilization of electronic scholarly journals in the context of social work education. The theoretical underpinning of this study centers on the recognition of knowledge as a fundamental right and underscores the contemporary societal and educational significance of free knowledge access. Data for this research was collected through two distinct questionnaires, one administered to students (n=115) and the other to educators (n=32). The analysis of the data reveals that students exhibit a noteworthy proclivity for employing electronic periodicals in their current academic endeavors, notably in the preparation of written papers and presentations, registering elevated usage rates. Moreover, the survey underscores that educators predominantly leverage electronic scholarly journals with the dual purpose of enhancing their personal awareness of emerging studies, topics, and researchers, as well as for disseminating their own research findings. The data acquired unequivocally affirms the intrinsic value and inherent advantages of open access, cost-effectiveness, and expeditious dissemination in the realm of publishing and researching scholarly content online.*

Keywords*: social work education, online (electronic) journals, scientific periodicals*

Въведение

Динамиката на социалните, информационните и технологичните предизвикателства в образованието и подготовката на социални работници поставя всички участници в този процес пред необходимостта да бъдат адаптивни,

информирани, свързани с темите и проблемите както на професията и практиката, така и на научните изследвания и резултати в областта на социалните дейности.

В тази връзка *електронните научни списания по социална работа* също се оказват във фокуса на очакванията: да имат място и роля в процеса на подготовка на социални работници; да подкрепят информационно, научно, методически образователните дейности за формиране на специалисти по социална работа; да предоставят възможности на преподаватели, студенти, практици да публикуват, споделят, обменят, съобщават и научават за традиции и новости в теорията, методиката, законодателството и практиката на социалната работа. Около тези хипотези за тяхното използване се ориентира представеното тук изследване. Негова по-конкретна цел е да установи спектъра, да конкретизира начините на използване на електронна научна периодика в образованието по социална работа и така да представи техния теоретичен модел заедно с емпиричната му проверка. За тази цел е направен теоретичен преглед на базата на асоциирана с темата литература. На тази основа е проведено емпирично изследване в спектъра на теоретично очертаните приложения на електронните научни списания при изследваните групи от студенти преподаватели.

От резултатите се очаква да изяснят и уточнят обхвата и профила на използването на специализирани електронни научни списания от страна на преките активни субекти на терена на университетското образование по социална работа – това са студентите и преподавателите като читатели и потребители на електронните публикации. В тази връзка се проучват въпросите: С какво в най-голяма степен електронните научни списания са полезни на студентите и преподавателите; за какво им служат в учебната, в преподавателската, в научната дейност? С какво са ценни за тях, в какви техни характеристики те намират най-много предимства? Кое в облика, приложението и въздействието на едно специализирано електронно научно списание формира неговата стойност и роля в образованието по социална работа, като отговаря на

потребностите на преподаватели и студенти? Не на последно се проучва и колко често преподавателите и студентите четат статии, публикувани в електронните списания.

В очакванията си по отношение на резултатите от това изследване предвиждаме достигане до полезни отговори за опита, нагласите и преценките на субектите в университетския образователен процес. На следващо място от получените научни данни и заключения се очаква да подпомогнат и издателите на електронна научна периодика в областта на социалните науки и социалната работа, като ги ориентират в потребностите, очакванията и приоритетите на тяхната профилирана аудитория.

Теоретичен преглед и концептуална основа на изследването

Няколко основни момента се очертават в теоретичната основа на поставения за изследване проблем, като това са съответно изследвания и публикации на други автори, на които се опират направеният тук литературният обзор и концептуалната основа на изследването и които също така формират насока и контекст на настоящото проучване. Един от аспектите се отнася до ***съвременните тенденции в образованието по социална работа*** и в частност до ролята на науката и научните публикации в този процес; до потребностите на образованието по социална работа в ресурсно и информационно отношение, като тук могат да бъдат диференцирани нуждите на студенти и преподаватели при университетската подготовка на социални работници.

Друг аспект на темата засяга ***изследванията в по-широк контекст на използването на електронни ресурси*** в университетското образование, включително това по социална работа, у нас и в други страни – електронните научни списания са само една част от този комплексен ресурс и изследванията в това направление показват мястото им сред останалите електронни информационни средства, платформи и източници; разкриват се предпочитанията на студенти и преподаватели по социална работа, а също и потребностите, на които отговарят електронните ресурси като цяло, електронната периодика в частност, както и социалните мрежи (например

публикуваното в *Journal of Social Work Education* проучване на Karpman & Drisko, 2016; също така – Jamali, H. R., Nicholas, D., & Huntington, P., 2005; Мавродиева, 2013 и др.). Поредиците и публикациите в електронните научни списания генерират също така една от разновидностите на електронните ресурси, използвани и в университетската, и в продължаващата подготовка и развитие на кадри в различни професионални области (Йовкова, Б., Р. Пейчева-Форсайт, 2023, 33–49; вж. също: Йовкова, Б., 2020).

Ролята на електронните научни списания се анализира и от гледна точка на системите за **управление на знанието** и иновациите в съвременната университетска образователна практика. В този смисъл те се възприемат като „висококачествен източник“ (Mazorodze, A. H., 2022), а като издания с особена стойност се определят включените в утвърдени бази данни – нещо, което „гарантира надеждност“ (пак там). Изследователи на този аспект на темата поддържат позицията, че „изследванията и публикациите в списания са основополагащи вериги за **споделяне на знания**, което е важен фактор за иновациите (цит. на Zhang, Ning and Barnes, 2016 – по: Mazorodze, A. H., 2022) и в тази връзка се посочва, че „висшите учебни заведения променят начините, по които работят, и начините, по които интегрират новите технологии в основните си дейности за академично обучение“ (пак там; вж. също: Mazorodze, A. H., & Mkhize, P., 2022).

Контекстуализации на политиката и практиката на **отворения достъп** – до научни публикации и оттам – до знание, се развиват в перспективата на концепциите за икономика на знанието и общество на знанието. Подобна перспектива се основава изключително на ценностни аргументи – на правото на знания, споделянето на знания, концепцията за знанието като общо благо (Bernatchez, J., 2015: 9).

Неограничаваните и улеснени възможности за достъп до научното знание са сред базисните ценности и в университетската подготовка на професионалисти. „Осигуряването на образователни ресурси без финансово натоварване на студентите се счита за морална и разумна мисия на висшето образование“ (цит на Farrow, 2016, по:

Smith, C., Babich, C., & Lubrick, M., 2023), като в тази мисия имат отредено място и електронните научни списания с отворен достъп.

Както положителни ефекти, така и някои колебания във възприемането на електронните научни списания от научната общност се коментират от Тотоси де Зепетнек и Джиа в статията им, посветена на престижа и икономическата страна на издаването на електронни периодични издания. Авторите представят и аргументират някои главни наблюдения и тенденции, проследявани основно в хуманитарните и социалните науки. Те посочват например, че „утвърдените и титулярни учени са склонни да възприемат публикациите с отворен достъп като допълващи, а не като заместващи публикуването на изследванията им в печатни списания“. Въпреки това обаче, „тъй като цените продължават да растат и демографията се променя към повече технически грамотни хора“, според С. Тотоси де Зепетнек и Дж. Джиа, „на електронните списания ще започне да се гледа като на заместители, вместо като на допълнения“ (Тотоси де Зепетнек, С., & Дж., Джиа, 2016: 100). И макар да коментират отрасъла на научната периодика като „неефективен“, авторите обръщат внимание на факта, че „учените предоставят безвъзмездно резултатите от труда си, не само от добра воля, но и в замяна на „престижа“ и „символния капитал“ да публикуват в уважавано списание“ (пак там). Цитираният анализ описва и уточнява редица аспекти на стойността на електронните научни списания, които имат пряко отношение и към тематичния фокус на настоящото изложение. Сред обхванатите са например: отвореният достъп, който вече все повече не е алтернативен на престижа, а напротив (пак там), самоархивирането в електронни хранилища (репозиториуми), които се коментират като специална възможност или силна съвременна тенденция и от други автори по темата (вж. например Димчев, А., 2013). Функционирането на периодичните издания като „канали за комуникация между изследователите в цял свят“ и възможностите за „трансфер на научно знание с помощта на списанията“ (пак там) формират ценностна перспектива на ролята на електронните списания в научния обмен и разпространението на познанието.

Ако обърнем поглед по-конкретно към сферата на социалната работа като теория и практика, то не може да не отбележим, че тенденциите и приоритетите на този етап у нас отреждат роля и на съответната електронна периодика в областта. Съвременната социална работа е все по-силно ориентирана към качеството на практиката си, а наред с това – и към качеството на образованието и професионализацията. В България тази тенденция намери през последните години нормативно превъплъщение в пакет от нови законови и подзаконови нормативни актове, сред които е и Законът за социалните услуги (2019), както и Наредбата за качеството на социалните услуги с включените стандарти за качество (2022) – документи, които засягат и повлияват включително и изискванията: към съдържанието и нивото на университетската подготовка; към продължаващото обучение, поддържането и развиването на професионализма на специалистите в системата, а също и към въвеждането на иновации в текущата им практика. Попадайки сред приоритетите и текстовете в съвременното социално законодателство, разпространението на приложно професионално знание и информация за новостите в теорията и практиката в сферата се нуждае и от възможностите на специализираните електронни периодични издания с отворен достъп.

Във връзка с горното, потребностите от качество на социалната работа търсят непрекъснато и съответни достъпни, устойчиви и надеждни канали и източници за специализирана професионална информация, новости в теорията и практиката, примери, обяснения и научни доказателства за добрите приложни решения в социално-помагащите професии. В този смисъл концептуалната основа на представеното тук изследване обхваща и интерпретациите за ***качество и стойност на информацията в електронните научни списания***. Проучване по този проблем на C. Tenopir и D. W. King (Tenopir, C. and D. W. King, 2007: 199–207) води до дефиниране и конкретизиране на няколко ценни и приложими в случая разбирания. Авторите възприемат като потребителска стойност на статиите в научните списания „благоприятните последици, произтичащи от четенето и използването на

информацията“ в тях (пак там: 199). Уточнява се, че „качеството, от друга страна, е характеристика на информацията, за която читателите са готови да платят (с време, а дори и с реални пари) и която води до благоприятни последици от употребата ѝ“ (пак там). Конкретно в образованието по социална работа характерни особености както на преподаването, така и на подготовката на студентите са интердисциплинарността и интегрирането на теория и практика. Това означава, че благоприятните ефекти и ползите от информацията в научните списания в областта на социалната работа следва да притежават в значителна степен тези характеристики – да имат адекватна и убедителна интердисциплинарна опора, както и да доказват приложенията или да насочват към приложните възможности на публикуваните теории, методики, данни и анализи.

Според същите автори „качеството произтича от репутацията на списанието, в което се публикуват статиите, и се дължи на редакционни процеси, включително рецензиране, редактиране и ползване на платформи за разпространение. Качеството на информацията също се подобрява чрез процеси с „добавена стойност“, като индексиране, абстрахиране и форматиране. Приема се, че статия с по-високо качество има по-висока стойност за читателите, въпреки че това невинаги е така“ (пак там: 199). Анализът на Tenopir и King представя и претегля също така различни гледни точки и показатели в измерванията на качеството и стойността на статиите в списанията – сред тях са и „удобни“, „лесни за събиране“ количествени показатели като брой четения или изтегляния, брой цитирания, от които „имплицитно се приема, че говорят за по-високо качество и следователно – за по-висока потребителска стойност“ (пак там: 201).

От така представените теоретично систематизирани аспекти произтича и се аргументира проведеното ***изследване върху стойността, значението и използването на електронна научна периодика в образованието по социална работа.*** Базирано на проучване на гледни точки и оценки от студенти и преподаватели по социална работа, това изследване придобива профилиране и се насочва към това по-тясно представителство на мненията с очакването да бъдат установени тенденциите

във възможностите и начините на използване на научните списания и научните публикации по социална работа в университетската подготовка на бъдещите социални работници.

Методология на изследването, инструментариум и извадки

Теоретичният обзор и анализът на концептуалното подхождане и тълкуване на проблемите на използването на електронна научна периодика в образованието по социална работа послужи като основа и път към генериране на теоретичен модел на приложенията и начините на използване на електронните списания от студенти и преподаватели в образованието по социална работа. Конкретизирането и структурирането на оценъчните скали с включените в тях айтеми се опира на извлечените от анализа аспекти на използването на електронната периодика и характеристики, съставляващи нейната стойност и качество, според обхванатите в литературния обзор изследвания от автори в предметната област (Димчев, А., 2013; Йовкова, Б., 2020; Йовкова, Б., Р. Пейчева-Форсайт, 2023; Мавродиева, И., 2013; Jamali, H. R., Nicholas, D., & Huntington, P., 2005; Tenopir, C., D. W. King, 2007, с изследването им върху качеството и стойността на електронната периодика, включително достъпността и други предимства, посочвани в мненията на студенти и преподаватели; С. Тотоси де Зепетнек и Дж. Джиа, 2017, чието изследване обоснова адаптирането на част от айтемите във въпросника за преподаватели; Mazorodze, A. H., 2022 и Mazorodze, A. H., & Mkhize, P., 2022 – по-специално с контекстуализациите на отворения достъп в перспективата на икономиката на знанието и обществото на знанието и произтичащите от това принципи и ценности в полето на електронните научни издания и др.). При литературния обзор се откриват и редица примери за изследвания, центрирани и върху ограниченията и бариерите при ползване на електронна научна периодика (като например Tajafari, M., 2014: 12), но в представеното тук изследване предприехме подхода на подбор и конструиране на фокус, съдържание и обхват на изследваните променливи в спектъра на тези положителни характеристики на електронните научни

списания, които формират тяхната стойност, полза и принос в обучението на студентите и в поддържането на научния статус и функции на техните преподаватели.

На тази база бяха създадени две основни оценъчни скали. **В първата скала**, наречена **„Полезни приложения на електронните научни списания“,** са изброени различни техни приложни възможности (ще бъде наричана кратко **Скала 1**). **Във втората скала** са изброени **характеристики на електронните научни списания**, които описват техни удобства, предимства, качества (ще бъде наричана кратко **Скала 2**).

Всяка от скалите съдържа както общи, така и специализирани елементи, които се асоциират по-тясно с областта на обучението по социална работа. Например, общи за приложенията на електронните списания се явяват твърденията „За подготовка на писмени разработки (дипломна работа, курсова работа, доклад, академично есе и др.)“, „За личен интерес и независимо учене (разширяване на личната осведоменост и обща култура)“, „За придобиване на комплекс от специфични академични умения и компетентности (критично мислене, изследователски и аналитични умения, ефективно управление на времето, технологична компетентност, умения за писане на текст, потенциал за генериране на изследователски въпроси и авторски идеи)“. По-конкретно свързани с обучението по социална работа са твърдения като: „Научавам за приложните полета на социалната работа и значимите социални функции на професията „социален работник“ и „За научаване на новости в теорията, методиката и практиката на социалната работа, нормативните документи“, „Узнаване на добри практики и въведени иновации в практиката на социалната работа“ и др.

Изследването се проведе чрез два въпросника, съответно – за студенти и за преподаватели:

- Въпросник за студенти – има за цел да установи с какво в най-голяма степен **електронните научни списания са полезни на студентите**, за какво им служат, с какво са ценни за тях, колко често и за какво в най-голяма степен ги използват. Въпросникът се състои от две оценъчни скали, два допълнителни въпроса и демографска част с данни за участниците.

- Въпросник за преподаватели – има за цел да установи с какво в най-голяма степен са полезни **електронните научни списания за преподавателите**, за какво им служат в преподавателската и научната работа, с какво са ценни за тях, колко често и за какво в най-голяма степен ги използват. Въпросникът се състои от две оценъчни скали, един допълнителен въпрос и демографска част с данни за участниците.

Така всеки от двата въпросника съдържа двете скали (Скала 1 и Скала 2) със специфични адаптации в част от айтемите съобразно особеностите, акцентите и разликите в студентската и в преподавателската позиция в обучението по социална работа и в частност – по отношение на начините на ползване на електронните списания и на характеристиките, описващи тяхната стойност и ценност за двете категории участници. Вариантът на Скала 1 за студенти се състои от 17 приложения, а този за преподаватели – от 14. Значимите характеристики и ценности, които са предложени за оценяване в Скала 2, са 10 за студентите и 15 за преподавателите. Пълният набор от твърдения, включени във всяка от двете скали, може да се види в *основната текстова колона* на всяка таблиците, оформени по-нататък за представяне на данните, а именно:

- ⇨ Таблица 1 – начини на използване от студентите;
- ⇨ Таблица 2 – начини на използване от преподавателите;
- ⇨ Таблица 3 – характеристики, ценности, предимства от гледна точка на студентите;
- ⇨ Таблица 4 – характеристики, ценности, предимства от гледна точка на преподавателите.

Въпросниците за студенти и преподаватели съдържат и социално-демографска част, данните от която служат за представяне на описанията на реално формираните извадки.

И към студенти, и към преподаватели е отправен и въпросът: „Колко статии (или студии, научни съобщения), публикувани в електронни научни списания в областта на социалната работа и свързаните с нея науки, прочетохте през последните 6 месеца?“.

Той има за цел да установи каква е честотата на ползване от студенти и преподаватели на материали, публикувани в електронни научни списания в областта на социалната работа и свързаните с нея науки. За включването на този въпрос се позоваваме на използването му от автори на предходни изследвания (Gupta, V., 2008, с. 578; Tajafari, M., 2014: 13–14 – за честотата на ползване на електронни списания като цяло; и по-конкретно поставянето на този въпрос за честотата на четене на статии от университетски преподаватели в изследването на C. Tenopir и D. W. King, 2007: 201).

Още един въпрос беше поставен пред студентите: „Когато търсите по определена учебна тема или въпрос и намирате през уеб търсачка текстове по нея, обръщате ли внимание от какъв сайт или източник произлизат намерените текстове/файлове, дали са от научна база, от електронно списание, дали имат автор и издание?“. Вариантите за отговор тръгват от „никога не обръщам внимание на това“, минават през „много рядко“, „понякога да, понякога не“, „в повечето случаи“, до „винаги“. Цел на този въпрос е проучването на степента на селективност и критичен подбор в практиките на ползване на информационни ресурси от студентите.

Проучването върху използването на електронна научна периодика в образованието по социална работа се проведе в периода между месеците май и септември 2023 г. Подборът на участници беше насочен към студенти по социални дейности и преподаватели в същата специалност. В изследването взеха участие **115 студенти** – 74,8% обучаващи се в ОКС „Бакалавър“ и 25,2% в ОКС „Магистър“, приблизително равно разпределени в редовна и задочна форма на обучение (47,8% в редовна и 52,2% в задочна форма). Преобладаващата част от респондентите е от женски пол (92,1%). Най-много включили се в проучването са студентите от втори курс (34,8%), четвърти курс (27,8%) и първи курс (21,7%). 51,3% е частта на студентите в най-младата възрастова група (18–25 години).

За участие в проучването бяха поканени и преподаватели от катедри, обезпечаващи обучението по социални дейности в 7 български университета. С отговори на въпросника се включиха **32 преподаватели**. От респондентите в тази

извадка 62,5% са нехабилитирани и 375% са хабилитирани преподаватели, като преобладаващата част от отговорилите са жени (72%). Най-силно представената възрастова група е тази на преподавателите между 41 и 50 години (46,9%), следват преподавателите на възраст 31–40 години (25%), 21,9% от извадката са преподаватели на възраст 51–60 години.

Резултати от изследването

Полезни приложения на електронните научни списания според студенти и преподаватели

Общата констатация от първичния преглед на данните, получени с първата от двете скали, сочи безспорно ***потвърждаване на теоретичния модел на полезните приложения на електронната периодика***. Включените в скалата предположения и в двата варианта – за студенти и преподаватели – са оценени високо и потвърдени от участниците в изследването.

По-конкретно Таблица 1 показва резултатите от извадката на студентите. Получените средни стойности са високи, като особено се откроява използването на електронните научни списания за подготовка на писмени разработки, сред които дипломна работа, курсова работа, доклад, академично есе и други (измерената средна стойност е 4,12). Наред с някои от очакваните и обичайни за студентските нужди приоритети в ползването на електронната периодика и нейното съдържание (изготвянето на писмени разработки и презентации), прави впечатление и припознаването като свойствени за студентския модел на употреба и на такива полезни приложения като например: за лично самоусъвършенстване, за овладяване на терминологията в сферата на социалната работа, за личен интерес и независимо учене, за разширяване на личната осведоменост и обща култура, за разширяване на знанията за професията „социален работник“, за развиване на информационна грамотност и критично мислене. Високите стойности (между 3,84 и 3,87) в този спектър от променливи сочи, че наред с ползването за текущите учебни нужди и задачи

студентите от извадката свързват електронните научни списания и възможностите им да служат като канал и източник за професионално-личностно развитие и усъвършенстване.

Таблица 1. Полезни приложения на електронните научни списания според студентите

Полезни приложения на електронните научни списания:	Средни стойности
За подготовка на писмени разработки (дипломна работа, курсова работа, доклад, академично есе и др.)	4,12
За изготвяне на презентации	3,87
За личен интерес и независимо учене (разширяване на личната осведоменост и обща култура)	3,87
За лично самоусъвършенстване (напр. за подобряване на академичния стил на изразяване и за използване на професионалната терминология).	3,86
Узнаване на добри практики и въведени иновации в практиката на социалната работа	3,85
Развиване на информационна грамотност (критично мислене и умения за намиране на актуални и значими научни разработки).	3,84
Научавам за приложните полета на социалната работа и значимите социални функции на професията „социален работник“	3,83
За анализ на данни от публикувани научни изследвания и използването им при писането на авторски разработки.	3,80
Запознаване със стандартите при писане на академична разработка	3,79
Научаване на новости в теорията, методиката на социалната работа, нормативните документи	3,78
За придобиване на комплекс от специфични академични умения и компетентности (критично мислене, изследователски и аналитични умения, ефективно управление на времето, технологична компетентност, умения за писане на текст, потенциал за генериране на изследователски въпроси и авторски идеи).	3,76
Запознаване със стандартите при цитиране и позоваване	3,73
За справка с библиографските източници в края на статиите, когато търся литература по определена тема	3,73
За подготовка за изпити	3,73
За запознаване с опита на развитите страни в областта на социалната работа.	3,72
За подготовка за семинарни занятия по задачи, поставени от преподавател	3,65
Запознаване с методологията и дизайна на научните изследвания	3,63

За анализа на данните от извадката на преподавателите (вж. Таблица 2) също можем да кажем, че разкрива интересни акценти. Тук резултатите показват, че в най-голяма степен преподавателите използват електронните научни списания за обогатяване и поддържане на личната им осведоменост за нови изследвания, теми и публикации в сферата на социалната работа (4,50), за опознаване на изследователи и автори, които публикуват по определени теми (4,16) и, разбира се, за публикуване на

собствени научни резултати (4,09). Тези три приложения се оценяват по-високо от останалите и оформят едно основно функционално ядро на електронните списания по отношение на университетските преподаватели като техни потребители. Следва да отбележим, че тук става дума за потребности, на които отговарят не само електронните издания, а всички научни списания като цяло, като конкретните предимства и качества на електронното публикуване и ползване се проучват и представят по-нататък в изложението, към резултатите от втората скала.

Данните от Скала 1 показват също, че участниците в преподавателската извадка се обръщат към електронните списания най-малко за запознаване със стилове на цитиране и позоваване (3,28) – доколкото като учени и автори те безспорно познават добре правилата и практиките в това отношение. Също по-слабо в сравнение с останалите средни стойности се посочва използването на електронните списания за себепрезентиране и популяризиране на собствения научен профил и публикувани научни резултати във връзка с научен обмен и професионални контакти (3,03).

Таблица 2. Полезни приложения на електронните научни списания според преподавателите

Ползвам електронните научни списания:	**Средни стойности**
За обогатяване и поддържане на личната ми осведоменост за нови изследвания, теми и публикации в сферата на социалната работа	4,50
За опознаване на изследователи и автори, които публикуват по определени теми	4,16
За публикуване на собствени научни резултати	4,09
За запознаване с опита на развитите страни в областта на социалната работа	3,97
За узнаване на добри практики и въведени иновации в практиката на социалната работа	3,94
За съпоставяне и сверяване на научни теми и резултати или публикационна активност (мои, на екипа ми, на автори и екипи от други университети и страни)	3,87
За научаване на новости в теорията, методиката и практиката на социалната работа, нормативните документи	3,84
За справка с библиографските източници в края на статиите, когато търся литература по определена тема	3,75
За запознаване с примери за методология и дизайн на научни изследвания	3,59
За подготовка на теми и презентации за лекционни и семинарни занятия	3,56
За запознаване с примери за дизайн и стил на научни текстове и публикации	3,47
За вторичен анализ на данни от публикувани научни изследвания	3,28
За запознаване със стилове на цитиране и позоваване	2,81
За презентиране и популяризиране на научния ми профил и публикувани мои научни резултати във връзка с научен обмен, професионални контакти, процедури по	3,03

атестиране или кариерно израстване (например чрез даване на линкове към сайтове на електронни списания с мои достъпни публикации или профили в бази с депозирани такива)	

Резултатите в Таблица 2 разкриват също като потвърдено и силно разпознаваемо ползването от преподаватели на електронните списания за научаване на новости в теорията и нормативните документи в социалната работа (3,84), добри практики (3,94), за запознаване с опита на развитите страни в областта на социалната работа (3,97). От тези резултати се оформя и един полезен в информационно отношение фокус, който е от интерес за издателите и редакторите на електронна периодика в областта на социалната работа, тъй като очертава тематика и типове съдържание, към каквито, съдейки по отговорите на преподавателите, има интереси, потребности и търсене.

Значими характеристики, ценност и предимства на електронните научни списания според студенти и преподаватели

В тази част от студията са представени данните, които показват от какво се формира стойността на електронните научни списания в образованието по социална работа. Тук в анализа разглеждаме характеристиките отново през погледа на основните субекти в този процес – студентите и преподавателите. Включените в Скала 2 елементи описват електронните списания и публикации чрез техни свойства, качества, предимства. Какво показва обработката на данните по тази скала, представяме в Таблица 3 – според студентите и в Таблица 4 – според техните преподаватели.

Таблица 3. Значими характеристики и предимства на електронните научни списания според студентите

Значими за студентите характеристики на електронните научни списания (удобства, предимства, ценност, качества)	Средни стойности
Достъпност онлайн (без необходимост от физическо присъствие в библиотека, достъп от всяка точка на света)	4,31
Финансова ефективност (без разходи за транспорт и време за отиване до библиотека, за копиране, за абонамент или такси за достъп до отделни статии)	4,30

Навременност на издаването и актуалност (публикуват се много по-бързо статии, доклади, научни съобщения в онлайн издания на списанията, отколкото в книжни тела, които отново са скъпи, понякога се намират трудно и бавно се поръчват, друг път изискват допълнителен финансов ресурс за доставка, ако са поръчани от онлайн книжарници и т.н.)	4,22
Бързина на търсене и намиране на информация (бързо намиране по ключови думи, бързо намиране на източник по тема, ускорява, скъсява откриването на нужен източник)	4,21
Удобство при търсене по определени характеристики и лесна навигация в сайта на списанието (автор, брой на списанието, ключови думи, дата на публикуване)	4,18
Приобщаващ потенциал (електронните научни списания улесняват студентите със сензорни нарушения, като им дават възможност да четат научна литература през специализиран софтуер; улесняват и студентите с двигателни затруднения, които могат да срещнат препятствия при придвижване до библиотеки на обществени места).	4,17
Разнообразно съдържание (представени са различни академични дисциплини от учебния план на специалността)	4,14
Достоверност, надеждност, доверие и сигурност в истинността и качеството на публикуваното (списанията и публикациите в тях преминават през научно рецензиране и редактиране, т.е. потребителите имат достъп до надеждна и авторитетна информация, чийто автор е известен и публикува с името си);	4,14
Наличие на хипервръзки и препратки (проверяване и потвърждаване на информацията, също и разрастване на познанията благодарение на включени хипервръзки в текста и библиографиите на статиите)	4,05
Мултимедийно съдържание (някои ел. списания могат да включват изображения/ снимки, видео материали)	3,89

Както се вижда от измерените средни стойности в извадката от студенти, най-високо се оценяват онлайн-достъпността (4,31) и финансовата ефективност (4,30). Последната се отнася както до отпадането на разходите за купуване и доставка на печатни издания, така и до спестяването на време за придвижване и разходи за транспорт до библиотеки. Студентите високо ценят свободните възможности на отворения достъп до познанието, което електронните издания могат да им предоставят бързо и удобно. За навременността на издаването и бързината при търсене и намиране на информация също са измерени високи стойности (съответно 4,22 и 4,21). Като цяло със стойности близки до максималните се оценяват всички качества на електронните списания, отнасящи се до удобства и предимства, свързани с достъп, финансови разходи и време.

Заслужава да отбележим, че студентите разпознават и потвърждават също така приобщаващите възможности на електронните научни списания по отношение на образователните потребности на студентите с увреждания. Със средна стойност 4,17 участниците в изследването оценяват и потвърждават, че електронните научни списания улесняват студентите със сензорни нарушения, като им дават възможност да четат научна литература през специализиран софтуер; улесняват и студентите с двигателни затруднения, които могат да срещнат препятствия при придвижване до библиотеки на обществени места.

Как преподавателите оценяват качествата и стойността на електронните научни списания показват резултатите в Таблица 4. Както при конструирането и адаптирането на Скала 2 за преподавателската извадка, така и тук, при анализа на резултатите, се обръща внимание на особената позиция на преподавателя – както като читател и ползвател, така и като автор на публикации в научните електронни списания. Част от значимите характеристики в Таблица 4 са оценявани от участниците в преподавателската извадка именно от такава гледна точка, като например: отвореният достъп, който увеличава публичността и видимостта на автора (средна стойност 4,78 при максимална 5); възможности за по-бърза и по-висока цитируемост (4,72); широко и устойчиво във времето разпространяване на публикувани от електронните списания и поддържани в популярни бази с научна информация, резултати и постижения (4,66); възможности за индексиране и наукометричен анализ (4,5) и др.

Можем да обобщим, че 14 от всички 15 качества и предимства, включени в теоретичния модел и предложени за оценяване от преподавателите, са получили стойности над 4 (при максимална стойност 5). Това потвърждава съответствието между емпирично установените преподавателски отговори и теоретичния модел на характеристиките, описващи и съставящи стойността на електронните научни списания.

Таблица 4. Значими характеристики и предимства на електронните научни списания според преподавателите

Значими за преподавателите в областта на социалните дейности характеристики на електронните научни списания (удобства, предимства, ценност, качества)	Средни стойности

Достъпност онлайн за читателите (без необходимост от физическо присъствие в библиотека, достъп от всяка точка на света)	4,84
Отворен достъп за авторите Политиката на отворен достъп може да увеличи видимостта на автора и споделеността на публикуваните от него статии	4,78
Възможности за по-бърза и по-висока цитируемост (електронното поднасяне и разпространяване запознава по-бързо и в по-широки кръгове заинтересованите от дадена тематична статия и потенциално цитиращи я автори)	4,72
Разпространяване и популяризиране (широко и устойчиво във времето разпространяване на публикувани от електронните списания и поддържани в популярни бази научна информация, резултати и постижения; популяризиране на автори и др.)	4,66
Бързина на търсене и намиране на информация (бързо намиране по ключови думи, бързо намиране на източник по тема, ускорява, скъсява откриването на нужен източник)	4,62
Финансова ефективност (без разходи за печат за издателя; за читателя – без разходи за транспорт и време за отиване до библиотека, за копиране, за абонамент или такси за достъп при „open access“ списания и статии)	4,62
Съхраняване и опазване на информацията (поддържане и запазване на големи обеми с електронни архиви на публикациите в бази данни и репозиториуми)	4,53
Индексиране (електронната форма на списанията позволява по-бърза и улеснена процедура на обработване, индексиране, проследяване, наукометрични анализи и др.)	4,50
Наличие на хипервръзки и препратки (проверяване и потвърждаване на информацията, също и разрастване на познанията благодарение на включени хипервръзки в текста и библиографиите на статиите)	4,44
Навременност, бързина на издаването и актуалност (публикуват се много по-бързо статии, доклади, научни съобщения в онлайн издания на списанията, отколкото в книжни тела)	4,41
Разнообразно съдържание (представени са различни академични дисциплини от учебните планове в направление Социални дейности)	4,31
Приобщаващ потенциал по отношение на мои студенти с увреждания (електронните научни списания улесняват студентите със сензорни нарушения, като им дават възможност да четат научна литература през специализиран софтуер; улесняват и студентите с двигателни затруднения, които могат да срещнат препятствия при придвижване до библиотеки на обществени места).	4,25
Достоверност, надеждност, доверие и сигурност в истинността и качеството на публикуваните научни данни и текстове (списанията и публикациите в тях преминават през научно рецензиране и редактиране, което ми дава достъп до надеждна и авторитетна информация);	4,22
Удобство при търсене по определени характеристики и лесна навигация в сайта на списанието (автор, брой на списанието, ключови думи, дата на публикуване)	4,19
Мултимедийно съдържание (някои ел. списания могат да включват изображения/ снимки, видео материали)	3,62

Колко често четем статии от електронни научни списания: отговорите на студенти и преподаватели

Честота на четенето при студентите (фигура 1). Интересен и много индикативен за устойчивостта и динамиката на четене на статии, публикувани в научни списания в областта на социалната работа, е въпросът относно броя прочетени материали за периода от шест месеца при извадката от студенти. Отговорите на респондентите показват относително равномерно разпределение в процентно съотношение, което насочва анализа по посока на това, че попълнилите въпросника студенти вероятно са били откровени и не са давали социално желателни отговори. Най-често даваният от студентите отговор е, че за последните шест месеца са прочели ***между пет и десет научни статии***. В голяма степен този отговор би могъл да бъде интерпретиран като наличие на добра практика при интегрирането на допълнителни научни материали в академичната подготовка на студентите. Известен факт е, че студентите като цяло изявяват предпочитания към използването на учебници и учебни пособия в подготовката по различни академични дисциплини и това, че 35% от респондентите в настоящото изследване четат допълнителна литература в научни списания е достатъчно красноречив индикатор за ползите от научните статии като част от академичните информационни масиви. Както се вижда на фигура 1, 15% от респондентите свидетелстват за най-висока интензивност при запознаването с научни статии в списания от областта на социалната работа – повече от 15 статии за периода от шест месеца. 11% от отговорилите признават, че са прочели между 11 и 15 статии. Сумирани трите групи отговори, които показват относително висок и висок брой прочетени научни статии, съставляват 61% от респондентите, т.е. 70 от отговорилите студенти са заявили, че са прочели между 5 и повече от 15 статии.

На диаметрално различна позиция са 5% от респондентите, които признават, че за изминалия период от половин година не са прочели нито една статия в научно списание. Интересен за анализ е вторият по честота даван отговор от попълнилите

въпросника. Според 27% от студентите те са се запознали с не повече от 3–4 научни статии за изминалото полугодие. Възможна интерпретация е, че респондентите са чели научни статии като част задължителната литература при подготовката за явяване на изпит по определена академична дисциплина. Също така е възможно този неголям брой прочетени материали да има връзка с необходимостта от работа с академична литература в случаите на разработка на писмени задачи, дипломни и курсови работи, есета и т.н. Какъвто и да е анализът на този процент, положителен знак е, че студентите са информирани за наличието на научни списания в областта на социалната работа и имат знание как да ги ползват.

Фигура 1.

Честота на четенето при преподавателите (фигура 2). Голяма част от включилите се в проучването относно използването на електронната научна периодика преподаватели заявяват много висока интензивност на запознаване с научни статии в областта на социалната работа за изминалото полугодие. Според 43% от респондентите за посочения период те са прочели повече от 15 статии, свързани с разнообразни научни въпроси и практико-приложни полета във фокуса на социалната работа. Тази висока честота на запознаване с разнообразни научни текстове потвърждава наличието на естествен научен интерес, а също и на характерната за преподавателите самодисциплина при актуализирането на знанията и поддържането на висока степен на информираност относно новостите в областта на социалната

работа. Също висок процент от респондентите (31,3%) отговарят, че са прочели между 5 и 10 статии в областта на социалната работа за изминалата половин година. Сумиран, броят на респондентите-преподаватели, които показват сериозна активност при четенето на научни статии, студии и научни съобщения в електронната научна периодика в областта на социалната работа, т.е. между 5 и повече от 15 статии, съставлява значителен процент от общата извадка – 81,4%. Според данните на фигура 2 относително малък е делът на преподавателите, които са заявили, че са прочели не повече от 3–4 статии в областта на социалната работа за изминалото полугодие (18,8%). Това вероятно се обуславя от научното направление, в което преподават.

Фигура 2.

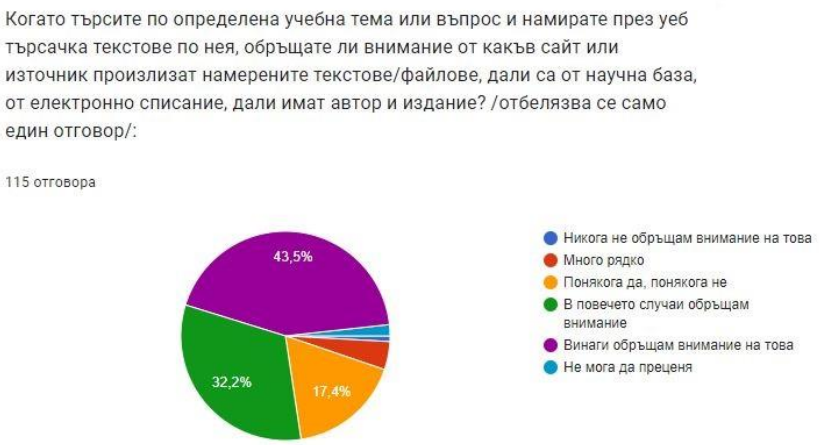

Подбор и критичност при ползване на информационни ресурси от студентите

Също много интересен е въпросът доколко студентите обръщат внимание какъв е източникът на информация, с която се запознават, докато търсят онлайн материали по интересуваща ги тема. Според резултатите, показани на фигура 3, 43,5% от респондентите отговарят, че винаги обръщат внимание на източника на информация – дали е от научна база, от електронно списание, дали текстът има автор и издание. Това означава, че за 50 (като абсолютна стойност) от далите отговор студенти

достоверността на научната информация е от съществено значение. Често сензитивността по отношение на качеството на информацията и достоверността на данните повишава саморегулацията на студентите при търсенето на подходящи научни материали. Това включва знание за достъпните научни бази данни, платформи за споделяне на научно-изследователски опит, сериозни научни и академични издания, електронни каталози. Високият процент отговорили респонденти, за които има значение откъде черпят информация по научни теми, е силно оптимистичен знак за подобряване качеството на учебната дейност на студентите, за пробуждане на съзнанието относно необходимостта от работа с надеждни и достоверни източници на научна информация, и не на последно място – подобряване на етиката при позоваване и цитиране на научни източници. 32,2% от респондентите са отговорили, че в повечето случаи обръщат внимание кои са източниците, от които черпят информация. 17,4% дават също колебливо утвърдителен отговор, доколкото признават, че понякога се интересуват, но понякога – не. Този общ немалък процент от респондентите (49,6%), които все пак отбелязват, че има случаи, когато не обръщат внимание на източниците, от които черпят информация, може да се дължи на различни причини – например на все още неизградена устойчивост и последователност при изпълнението на сложни академични задачи, нерядко и на „кампанийност“ и неотложност при подготовката за явяване на изпити или просто може да се обясни с желанието на студентите по-бързо да се запознаят с интересуващата ги проблематика по достъпен за тях начин (напр. посредством научно-популярни материали). Едва шестима респонденти са отговори, че никога не обръщат внимание на източниците на информация, които ползват, или ако се интересуват, то е много рядко.

Фигура 3.

Изводи и заключение

Анализът и обобщаването на резултатите от изследването на мненията и оценките в извадките от студенти и преподаватели по социална работа водят до няколко основни констатации и съответни изводи.

Измерени са високи стойности на използването на електронна периодика от студентите за изпълнението на текущите им учебни задачи, свързани с изготвянето на писмени работи и презентации. Според изследването преподавателите използват най-често електронната периодика за потребностите си от обогатяване и поддържане на личната си осведоменост за нови изследвания, теми и автори, а също и за публикуване на собствени резултати от научната си работа.

Свободният, бърз, безплатен и навременен достъп до публикуваното в електронните списания съдържание се утвърждава като основно предимство и характеристика, която формира най-същественото измерение на стойността на електронната научна периодика както за студентите, така и за техните преподаватели.

Студенти и преподаватели оценяват със стойности, близки до максималните, всички качества на електронните списания, отнасящи се до удобствата и предимствата, свързани с достъп и спестяване на време и пари. Наред с това участниците в

изследването припознават и потвърждават и редица други ценности, съпътстващи свободния достъп и електронната форма на поднасяне на съдържанието – такива са например: приобщаващият потенциал на електронните списания за студентите с увреждания, разнообразното съдържание, достоверността и надеждността на публикуваните материали, което поражда доверие и сигурност в истинността и качеството на научните данни и текстове.

Обобщаването на теоретичния преглед и емпиричните резултати позволява изследването да бъде концептуално определено и като своеобразна интегративна среща на възгледите и практиките в полето на технологизираните научни комуникации в обществото на знанието от една страна и подготовката на кадри за сферата на социалната работа – от друга. При тази среща навлизането на научни и образователни ценности и ползи в обучението по социална работа чрез използване на електронна научна периодика беше доказано чрез теоретичното конструиране на модела и емпиричното му потвърждаване с получените високи стойности по всички елементи на приложенията и стойността на електронните научни списания. Представеното проучване със своите резултати очерта ролята и мястото на използването на електронната научна периодика в обучението по социална работа през мненията и оценките на основните субекти в този процес – студентите и преподавателите по социални дейности.

Анализът показа, че наличието на пространство, в което могат да бъдат произвеждани, трансферирани и използвани знания, е оценено високо от потребителите на електронни научни списания в областта на социалната работа. Като ресурс за генериране на знание, споделяне и ползване на достиженията на теорията и практиката, електронните научни издания показват сериозна икономическа и ценностна значимост.

Може да се счита също, че добавената стойност на електронните научни списания се генерира от възможността за създаване на своеобразна общност, в която се споделя експертиза, подпомага се колективното учене и мъдрост, реално се улеснява

разпространението на идеи в открит обмен, фасилитират се представянето и изграждането на професионални взаимоотношения. Присъединяването на автори и читатели към онлайн общността ги свързва отвъд географските граници и пространствените ограничения.

Изследването е финансирано със средства, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания по проект № 80-10-153/12.05.2023 г. ***„Използване на електронна научна периодика в образованието по социална работа“****.*

Използвана литература

Димчев, А. (2013) Открит достъп, или значителна изолация от научното знание – кой е печелившият ход? (Обобщение на различни идеи и ситуации: „По света и у нас“) I част. – *ББИА онлайн*, Год. III, брой 1, 3-11. [Dimchev, A. 2013, Otkrit dostup, ili znachitelna izolatsiya ot nauchnoto znanie – koi e pechelivshiyat hod? (Obobshtenie na razlichni idei i situatsii: „Po sveta i u nas“) I chast. – BBIA online, God. III, broii 1, 3–11.]

Закон за социалните услуги (2019) Държавен вестник, бр. 24 от 22 март от 2019 г., изм. ДВ, бр. 104 от 30 декември 2022 г. [Zakon za sotsialnite uslugi (2019) Durzhaven vestnik, br. 24 ot 22 Mart ot 2019., izm. DV. br.104 ot 30 Dekemvri 2022.]

Йовкова, Б., Р. Пейчева-Форсайт (2023) Електронното обучение в контекста на продължаващата квалификация на държавните служители. – *Педагогика*, т. 95, брой: 1, 33–49. [Yovkova, B., R. Peytcheva-Forsyth (2023) E-Learning in the Context of Continuing Qualification of Civil Servants. – *Pedagogika-Pedagogy*, Vol. 95, Number 1, 33–49]

Йовкова, Б. (2020) Електронното обучение – възможности разширяване на достъпа до висше образование за студенти със специални образователни потребности. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Yovkova, B. (2020) Elektronnoto obuchenie – vuzmozhnost za razshiryavane na dostupa do visshe obrazovanie za studenti sus spetsialni obrazovatelni potrebnosti. Sofia: UI „St. Kliment Okhridski“.]

Мавродиева, И., М. Стойчева, Н. Цветкова (2013) Колаборативни онлайн базирани студентски групи и създаване на учебни ресурси. – *Списание на Софийския университет за образователни изследвания*, 2013/1. [Mavrodieva, I., M. Stoicheva, N. Tsvetkova (2013) Kolaborativni onlain bazirani studentski grupi i suzdavane na uchebni resursi. – Spisanie na Sofiiskiya universitet za obrazovatelni izsledvaniya, 2013/1.]

Наредба за качеството на социалните услуги (2022) Постановление на МС № 135 от 22.06.2022 г., Обн. ДВ, бр. 48 от 28 юни 2022г., обн. ДВ, бр. 49 от 30 юни 2022 г., обн. ДВ, бр. 50 от 1 юли 2022 г. [Naredba za kachestvoto na sotsialnite uslugi (2022) Postanovlenie na MS № 135 ot 22.06.2022, Obn. DV. br.48 ot 28 Yuni 2022, obn. DV. br.49 ot 30 Yuni 2022, obn. DV. br.50 ot 1 Yuli 2022.]

Тотоси де Зепетнек, С., Дж. Джиа (2016) Електронни списания, престиж и икономически аспекти в издаването на научни списания. – *Colloquia Comparativa Litterarum* (Vol. 2, No. 1), 99-123, превод Д. Фелонова. – https://ejournal.uni-sofia.bg/index.php/Colloquia/article/download/31/26/99 (посетен на 12.05.2023). [Tötösy de Zepetnek, Steven and Joshua Jia. Electronic Journals, Prestige, and the

Economics of Academic Journal Publishing. – CLCWeb: Comparative Literature and Culture. Volume 16, Issue 1 (March 2014), Article 12.]

Bernatchez, J. (2015) Le libre accès aux articles scientifiques : référentiels, principes, normes et modalités. *Documentation et bibliothèques*, *61*(1), 6–14. https://doi.org/10.7202/1028999ar (10.05.2023).

Gupta, V. (2008) Use and Accessibility of E-Journals by PhD Students in University of Luck Now: A Survey. - International CALIBER-2008, 569–582.

Jamali, H. R., Nicholas, D., & Huntington, P. (2005) The use and users of scholarly e-journals: a review of log analysis studies. In *Aslib Proceedings* (Vol. 57, No. 6, pp. 554-571). Emerald Group Publishing Limited.

Karpman, H.E., & Drisko, J. (2016) Политика на социалните медии в обучението по социална работа: преглед и препоръки. *Journal of Social Work Education* , *52* (4), 398-408.

Mazorodze, A. H. (2022) A systematic literature review on Information Technology and Knowledge Management as enablers to innovation in higher education institutions. Proceedings Of International Conference on Information Systems and Emerging Technologies (ICISET).

Mazorodze, A. H., & Mkhize, P. (2022) Factors and variables to promote a knowledge-sharing culture change in higher education institutions of developing countries. *South African Journal of Information Management*, *24*(1).

Smith, C., Babich, C., & Lubrick, M. (2023) An open education journey: Connecting student affordability with pedagogical enhancement. Collected Essays on Learning and Teaching, 14(1).

Tajafari, M. (2014) Accessibility and Use of Electronic Journals at Iranian University Libraries. – *Library Philosophy and Practice* (e-journal), 1135. http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1135 (10.05.2023).

Tenopir, C. and D. W. King (2007) Perceptions of Value and Value Beyond Perceptions: Measuring the Quality and Value of Journal Article Readings. – TRACE: Tennessee Research and Creative Exchange, Serials 20 (3) November, pp. 199–207.

За авторите:

Проф. д-р Гинка Механджийска
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по педагогика, Катедра Социална работа
g.mehandjiiska@fp.uni-sofia.bg

Гл. ас. д-р Теодорина Милушева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по педагогика, Катедра Социална работа
teodorina.milusheva@fp.uni-sofia.bg